

apja” svájci és amerikai lányaival egy autóban utazva meg akar szabadulni a véletlenül előkerült revolvertől úgy, hogy – a nők rábeszélésére – a Dunába szándékozik hajítani, de alkalmatlannak minősül rá – a jelölt időben már „túl van mindenben”. Nemcsak a regényfikció világában, hanem a valóságban is eltemette az apját, sőt, ez utóbbi történetéről is megírta visszaemlékezéseit, azt a regényt, amit ez az első fejezet vezet be. A vér szerinti apával való zűrös kapcsolata és az eltűnése, majd a halála kiváltotta üresség helyét most az anyja idős és az apánál sok szempontból karakánabb barátjának, „majdnem” mostohaapjának a példája és tör-

ténete tölti be. A feleslegessé vált fegyver terhét nem véletlenül azonosítja saját megélt harmincöt évének súlyával és traumájával, amelyet el szeretne távolítani magától:

„Úgy éreztem, mintha az életemet hurcolnám ebben a tesztkós szatyorban, minden nyugót és szart, amit igyekeztem elfelejteni és kizárni, de mégis mindig utolért.” A fegyver eltüntetésének kudarca ellenére (hiszen végkifejlete szerencsés: különösebb gond nélkül átveszi a rendőrség) a történet felütésének kesernyés-szomorkás alaphangja rejt magában némi reményt: helyreállt/helyreállhat a „világrend” Janega Kornél élete körül.

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Hitel, nemzetpolitikai szemle – Egy nemzedék üzenetei napjaink olvasatában

Faluház és Ravasz László Könyvtár Kiadó, Jancsó Alapítvány, 2018

Szeretni Erdélyt!

Ez a parancs, ez az imperativus különböző hangsúlyt kapott az elmúlt századokban. A magyar királyság és fejedelemségek korában alanyi jogunk volt hozzá. Miután bekebelezték a Habsburgok, sajogni kezdett a lelkünk. A Monarchia időszakában elveszítette identitását. Trianon után sikoly lett belőle. Munch képeinek iszonyatos, rejtélyes nőalakjáról ismert sikoly. A nagy norvég által megmintázott alak rettenetét élte át az, aki lelki és szellemi energiáit Erdély, az erdélyiség, az erdélyi sors szolgálatába állította.

Ma is dübörög bennünk a kiáltás: Szeretni Erdélyt!

Ha az izzás okos ésszel, higgadt bölcsességgel társul (ma csak ez az egyetlen út járható!), akkor minden célt, álmat, akaratot, szándékot egyetlen szóba lehet sűríteni: munka.

Dolgozni kell!

Dolgozni kell Erdélyért, mert amit érte teszünk, azt az összmagyarságért tesszük.

Egy summáslegény és egy hatalmas, tonnás könyv váltotta ki a fenti, rövid elmélkedést. A summáslegény: Szász István Tas. A tonnás könyv: *Hitel, nemzetpolitikai szemle. Egy nemzedék üzenetei napjaink olvasatában. Az Újraélesztés és az Öröklött szolgálat* munkáival együtt triptichont alkot a Szász-életműben.

Méreteiben Mátyás Corvináira emlékeztet: 30+25 cm. 920 oldal! Súlyát kilogrammban illetlenség lenne lemérni. Mit kezdhet a jegyzetíró ekkora tengerrel? Nem is tengerrel, Himalája-hegytömbbel? Még statisztikát sem lehet készíteni a cikkek, esszék, tanulmányok, kiáltványok sokaságáról. Csak a felsorolás kitenne egy új könyvet. Az alaphelyzetet viszont föl kell vázolni.

Erdélyben Trianon után először az irodalom munkásai mozdultak. Közismert az Erdélyi Helikon, a Pásztortűz folyóiratok körül kibontakozó mozgalom. A közéletiség, a publicisztika, a zsurnalizmus megkésve, de annál határozottabb hangon 1935-ben jelentkezett. Ez év januárjában jelenik meg Kolozsvárott a *Hitel* félhavi szemle. Rövid életűnek bizonyult, júniusban megszűnt. Szerkesztője és kiadója: Koós Kovács István, de lényegében Makkai László és Venczel József fogott össze, hogy fórumot teremtsenek szociológusok, közgazdászok, zsurnaliszták számára. Ez az ún. kis *Hitel*. A nagy *Hitel* negyedévenként jelent meg 1936-tól 1944-ig. Szerkeszti: Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József, Vita Sándor.

A fent említett tonnás könyv szerkesztője, Szász István Tas, mondhatni, az anyatejjel szívta magába a kolozsvári *Hitel* atmoszféráját, szellemét, mivel a szülei, Szász István gazdamélnök és Hort Ily színésznő otthonukba fogadták a szerkesztősé-

get. A tisztviselőtelepi villájukban gyűltek össze a munkatársak, így volt alkalmunk a gyermek Szász István Tasnak Tamási Áron térdén lovagolni. Nem rossz indítás. Férfi számára kiváló útravaló egy ilyen galopp.

Méltónak bizonyult az igencsak rangos hintaszékhez. Mivel Erdély legsötétebb korszakában, a román bolsevizmus éveiben őt is kényszerpályára lökte a despota hatalom, kitelepült Magyarországra, és leányfalusi házában egyedülálló, fényes példáját adja annak, miképpen, hogyan kell szeretni Erdélyt. A Hitel múzeum-galériában megemelkedik a lélek. A hajdan volt kolozsvári folyóirat és a hagyatékigondozó, hálás utód, Szász István Tas Magyar Örökség Díjat kapott.

S ez még mindig csak a keret. A körülmények fölvezetése. Az óriási anyag, amit Szász István Tas összegyűjtött, kötetbe szerkesztett, az *Ezeregyéjszaka* gazdagságához hasonlítható.

Mielőtt az inercia állapotába lökné a tonnás könyv a jegyzetírót (és az olvasót!), tanácsos tollat ragadni és jegyzetelni. Ki kell írni először a sugárzó neveket, akiket ismerünk, akiket szeretünk, akik még ma is világítják az utunkat.

Íme, néhány lámpagyújtogató: Babits Mihály, Bözödi György, Féja Géza, Jékely Zoltán, Kodály Zoltán, Kodolányi János, László Gyula, Makkai László, Makkai Sándor, Márton Áron, Mikó Imre, Németh László, Ravasz László, Szabédi László, Szabó Zoltán, Tamási Áron, Tavaszy Sándor, Gróf Teleki Béla, Venczel József. És... Uram bocsá', idéznek egy szemelvényt a kormányzó, Horthy Miklós beszédéből, és köszöntik hetvenötödik születésnapján. Elámul az ingyenc olvasó. Kitenne ez a tizennyolc alkotó, ez a tizennyolc szellem egy tudományos-művészeti akadémiát.

A hitelesség pecsétjét szellemidézéssel tesz rá munkájukra a Hitel szerzői, képzeletben, képletesen Kemény Zsigmonddal, Deák Ferencsel, Ady Endrével társalognak.

Természetesen a legnagyobb magyar, Széchenyi jelenvalósága is állandó.

Következne a jegyzetíró legnagyobb próbatétele: Miről írtak a kolozsvári Hitel szerzői, szerkesztői, munkatársai? Néhány téma-, illetve gondolatkör: a megmaradás módjai, eszközei; jogvédelem; nép- és nemzetnevelés; kultúra, művelődés, műveltség; iskola és egyház; a politika vegykonyhája: pártok; ipar, mezőgazdaság; pénzvilág; színházak, lapok, újságok; az asszimiláció ellenszerei; demográfia.

Alig van köztük olyan cél, téma, ami nem lenne aktuális ma is az összmagyarság számára, éppen ezért Szász István Tas minden írás mai olvasatát is megadja.

Bámulatos az a látónoki képesség, amellyel a szerzők kijelölték Erdély útját. A költők „európai tőnők” nevezték a jobb sorsra érdemesíthető országrészt, s a Hitel írói, szerkesztői a Nyugat irányába nyitnak meg minden kaput, ajtót, ablakot. Tudták, európaiság nélkül Erdélyt elnyeli a balkáni, ortodox despotizmus. S azt is kimondták, hogy európai utasok csak akkor lehetünk, ha a híres püspök-író, Makkai Sándor intelme szerint véghezvisszük a „magunk revízióját”, aminek lényege az, hogy (ez a gondolat fennforog évtizedekig!) csak kiművelt emberfőkkel lehet országot építeni.

Makkai László írja programcikkében, hogy négy fogalomkörbe lehet sűríteni az erdélyi magyar élet legtöbb problémáját: európaiság, közép-európai gátlások levedlése, magyar hagyományok ébresztése-őrzése és az erdélyi társadalmi-nemzeti valóság fölmutatása. Most, a 21. század elején kimondhatjuk, jottányit sem változott a világ térségünkben. Csupán azt szükséges hozzátenni, hogy Nyugat-Európa ma már nem az a sugárzó fény, nem az a kultúrbölcső, ma már nem az a demokrácia-föld, ami a 20. század elején volt.

Milyen legyen ennek a megújuló értelmiségnek, a „kiművelt emberfők” elit közösségének műveltsége, kultúrája? Ez a leggyakrabban fölbukkanó, ismétlődő kérdésfelvetés a Hitelben. Virrasztó, töprengő elmék egyértelműen állítják, hogy csak a múlt értékeinek megtartásával lehet, szabad meghirdetni a haladás-igéket. De a múlt valós értékeit a nép őrizte meg! A népiesség tehát nem gátja, hanem energiatartaléka, hajtóereje, megtermékenyítője a városi, a polgári műveltségnek. Ez a kolozsvári Hitel alaptézise, ez garantálja egyensúlyát: se nem jobboldali, se nem baloldali, hanem hagyományörző, népi kultúrára építkező, nemzeti krédót valló polgári lap.

Ötletszerűen kiragadott idézet a hatalmas szövegtengerből: „Végre eljutottunk oda, hogy általános követelménnyé vált: a magyarságnak meg kell újulnia... Arra azonban még kevésbé jutottunk el, hogy az új magyar életnek legelső követelménye egy új magyar gondolkodásmód..., s még ezt is megelőzőleg új lelkeségre és új szellemre van szükségünk...” (Tavaszy Sándor: *Az új gondolkodásmód követelményei*).

A bécsi döntés cezúra a kolozsvári Hitel életében is. Kolozsvár visszatért. Észak-Erdély újból Magyarország része. Felszabadultabb, derűsebb a hang, a román impérium lidércnyomása alól szabadult szerzők már az egész magyar nemzet áramkörébe kapcsolódva görgetik a gondokat, fontolgatják a tennivalókat, s ami a legfontosabb: szoktatják az olvasókat (és önmagukat!) a nemzeti szabadság-

hoz. Ezt nevezi Szász István Tas harmadik Hitelnek: az 1940-től 1944-ig megjelent számokat.

S ha már Észak-Erdély felszabadulásáról esett szó, jöjjön egy passzus, egy gondolat – kommentár nélkül – a néhai kormányzó Kolozsváron elmondott beszédéből: „A jelen öröme összefolyik lelkemben a múlt bánatával, és feltámad bennem a kérdés: Hogyan is szakadhatott ránk, magyarokra ez a szenvedés? Tiszta lélekkel felelem a történelem ítélőszéke előtt: Nem a mi hibánk bób! Miniket sorsunk ideállított kelet és nyugat mesgyéjére, hazánk századokon át a romboló világtörténet országútján örökös harcok színtere volt, és mialatt Európa más boldog népei békés munkában gyarapodtak és erősödhettek, a magyar örökös harcokban vérzett, pusztult és fogyott. Közben beszí-

várogtak idegen nemzetiségek, hol mert ellenség elől kellett menekülniök, hol mert itt reméltek boldogulást” (Hitel).

Ismerős gondolatok? Igen, iskolai tankönyvek anyaga már. A hajdani kormányzó alakja még mindig homályos, küszködik vele a história, de a magyarság nyakába akasztott malomkő súlya nem változott.

Szász István Tas tartalmaiban szétágazó, méreteiben szokatlanul nagy könyvet tett le az olvasó asztalára. Ember legyen a talpán, aki elolvassa. Csakis elszánt olvasó veselkedik neki ekkora kalandnak. De bizonyára böngészésre szánta a szerkesztő, és ez a böngészés elsőrangú intellektuális élvezetet nyújt annak, aki ismeri a súlyos parancsot: Szeretni Erdélyt!

MÁRKUS BÉLA

Panek Kati: A nagypapaember

Hagyományok Háza, 2017

„Ijesztően, hátborzongatóan szép Panek Kati Nagypapa-könyve” – így szól a hátsó borítón a jeles erdélyi prózaíró, György Attila ajánlása, s a szépséget illetően igazat állít. Nyomdatechnikailag kiváltképpen. Mind az Ádám Gyula, Jánosházy György és Martin György készítette fotók, mind pedig az ugyancsak Ádám Gyula, valamint Ambrus Sándor és Miklósi Dénes rajzolta grafikák, szobortanulmányok, illusztrációvázlatok elhelyezése, tördelése igen jó ízlésre valló; a korrektori munka a lehető leggondosabb, hibátlan. Minden az igen tudatosan megtervezett és megszerkesztett szöveg szolgálatában áll, kezdve a fejezetektől, amelyeknek az élén a nagypapa egy-egy könyvének címe van, a fényképek kiválogatásáig, amelyek kizárólag Magyarózd világát szemléltetik, házait, templomait és romjaiban is híres kastélyát, ahol az első magyar költő, Petrőczy Kata Szidónia élt. S ahogy a képek még véletlenül sem villantanának fel kolozsvári helyszíneket, úgy az arcképek, portrék is – a nagypapáé és a mamié kivételével – mind ózdiakat ábrázolnak, unokatestvért, néniét, dédszülőket, rokonokat, zenészeket, hogy annál beszédesebb legyen az édesapa és az édesanya arcmásának hiánya. A hiány, a szülők kitörlése a megörökítésre érdemesek tablójáról eleve

feszültségkeltő hatású, s ezt csak fokozza, hogy olyan gyermeki közömbösségről, sőt közönyről árulkodik, ami teljesen idegen az elbeszélő egyébként érzellemmel telített stílusától.

Noha a szembeállítás, az ellentétezés a kötet egyik fontos kompozíciós elve, a történetmondó mégsem vállalja az egymással ellentétes érzések kivallását, tartózkodik az érzelmi viszonyok végleteinek megragadásától, az eseménymenetbe illesztésétől. Inkább elfojt, semmint kitarulkozna – utalhatunk, előljáróban, a trauma egyik tünetére. Amit szinte teljesen elfed az előadás lendülete, a történetmondó és a leíró részek arányos adagolása, az éveken átívelő események vallomásos hevületű megjelenítése, a szeretet költőien ihletett kifejezése. Az utóbbi, egy erdei séta leírása olyannyira magával ragadó, hogy méltán áll a nagypapa *Erdő lánya* című verse mellett, érzékeltetve a nagyszülőhöz felnőni igyekvő unokának nemcsak törekvését, de tehetségét is. „Bükkerdőben fúj a szél él az ember amíg él / ameddig él énekel csapulnak a fények el zöld a homály meg az ágak / örvendezzünk a világnak bandukoló nagypapa másnak nem adlak soha” – a szedés tükre is verset mutat, s azt a soráthajlások s a rímek is. „soha nem megyünk haza itt mara-

MÁRKUS BÉLA (1945) Debrecen